

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.8.56](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.8.56)

УДК 614.2:331.108

*Л. Р. Криничко,*

*к. мед. н., здобувач кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування,  
Державний університет «Житомирська політехніка»*

*ORCID ID: 0000-0002-2067-9925*

*Л. В. Сергієнко,*

*к. держ. упр., доцент кафедри економічної безпеки, публічного управління та  
адміністрування, Державний університет «Житомирська політехніка»*

*ORCID ID: 0000-0003-3815-6062*

## **ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

*L. Krynychko*

*PhD in Medical Sciences, Candidate for a degree of the Department of Economic Security, Public  
Management And Administration, Zhytomyr Polytechnic State University*

*L. Sergiienko*

*PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department of Economic Security, Public  
Administration and Administration, Zhytomyr Polytechnic State University*

### **INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITIES OF THE STATE IN THE FIELD OF HEALTH CARE**

*Інвестиційно-інноваційна діяльність держави в системі охорони здоров'я проявляються в різних проявах участі суб'єктів державного управління в інвестиційному процесі щодо запровадження інновацій в системі охорони здоров'я. Мета статті полягає в дослідженні інвестиційно-інноваційної діяльності держави в сфері охорони здоров'я. Держава завжди виступає суб'єктом інвестиційної діяльності в прямому або опосередкованому впливі. В цілому обґрунтовано роль держави та державного управління в інвестиційно-інноваційній діяльності за наступними формами прояву: держава як інвестор, держава як партнер, держава як позичальник, держава як кредитор, держава як регулятор, держава як управлінець. В умовах реформування системи охорони здоров'я та потреби її інноваційного розвитку, було прийнято вважати за необхідне в структурі суб'єктів державного управління системою охорони здоров'я (Міністерство охорони здоров'я України; Національна служба здоров'я України) створити директорати інноваційного розвитку охорони здоров'я основними функціями. В процесі дослідження було обґрунтовано основні напрями об'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності держави: інновацій в управлінський процес, інновацій в процес організації медичної послуги, інновацій в медичній допомозі (лікувальний процес), інновацій в медичній освіті, інновацій в інших сферах можуть бути представлені впровадженням інноваційних методів в лабораторних дослідженнях. Зазначенні напрями інноваційної діяльності пропонуємо затвердити на державному рівні Постановою Кабінету Міністрів України про Затвердження перспективних напрямів інноваційного розвитку системи охорони здоров'я. Окремі вище зазначених напрямів*

інноваційного розвитку в процесі дослідження було запропоновано визначити наступні способи забезпечення таких інновацій: фінансування науки, державно-приватне партнерство, випуск державних облігацій, пільгове кредитування, створення державних інвестиційних фондів, інші напрями. Важливою складовою постанови має стати порядок взаємодії між різними суб'єктами державного управління.

*Investment and innovation activities of the state in the health care system are manifested in various manifestations of participation of public administration entities in the investment process for the introduction of innovations in the health care system. The purpose of the article is to study the investment and innovation activities of the state in the field of health care. The state always acts as a subject of investment activity in direct or indirect influence. In general, the role of the state and public administration in investment and innovation activities is substantiated by the following forms of manifestation: the state as an investor, the state as a partner, the state as a borrower, the state as a lender, the state as a regulator, the state as a manager. In the context of reforming the health care system and the needs of its innovative development, it was considered necessary to create directorates of innovative development in the structure of public administration of the health care system (Ministry of Health of Ukraine; National Health Service of Ukraine). health care main functions, which should be: the formation of a strategy for innovative development of the state as a whole and individual regions or institutions; identification of sources of funding for innovations (investments) in the field of health care; formation of priority directions of innovative development of the health care system; information, organizational, legal support of investment and innovation projects in the health care system; management of information and communication relations between the subjects of investment and innovation activities of the state in the field of health care; development and implementation of methodological recommendations on investment and innovation activities of the state in the field of health care; development, evaluation and implementation of public-private partnership projects in the field of health care; development and implementation of methods for evaluating the effectiveness of investment and innovation projects and innovative development of health care facilities. In the course of the research the main directions of objects of investment and innovation activity of the state were substantiated: innovations in the management process, innovations in the process of organization of medical service, innovations in medical care (medical process), innovations in medical education, innovations in other spheres. innovative methods in laboratory research. We propose to approve these areas of innovation at the state level by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on Approval of promising areas of innovative development of the health care system. Some of the above areas of innovation development in the study process was proposed to identify the following ways to ensure such innovations: science funding, public-private partnership, government bond issuance, soft loans, creation of public investment funds, and other areas. An important component of the resolution should be the order of interaction between the various subjects of public administration.*

**Ключові слова:** система охорони здоров'я; інвестиційно-інноваційна діяльність; діяльність в сфері охорони здоров'я; медичні послуги.

**Keywords:** health care system; investment and innovation activities; health care activities; medical services.

**Постановка проблеми.** Важливе значення в умовах реформування системи охорони здоров'я займають інвестиційна діяльність та впровадження інновацій в усі сфери управління та реалізації медичних послуг. Важливість зазначених аспектів державного управління системою охорони здоров'я полягає в тому, що саме вони дозволяють модернізувати зазначену систему та підвищити якість медичних послуг і як результат збільшити рівень громадського здоров'я. «Трансформаційні процеси відображаються на всій структурі економіки країни, в тому числі соціальної сфери, приводять до частішої зміни умов функціонування в охороні здоров'я. Зміни в охороні здоров'я в умовах реформування супроводжуються неоднозначними тенденціями, медико-демографічні виклики в умовах щорічного скорочення працездатної частини населення, зниження народжуваності вимагають посилення державних заходів щодо ефективності медичного обслуговування

населення з метою збереження людського потенціалу, підвищення результативності діяльності охорони здоров'я на всіх рівнях управління, в тому числі в результаті проведення інноваційних змін і управління ними» [6, с. 165]. «Підґрунтям підвищення медичної, соціальної та економічної ефективності функціонування системи охорони здоров'я є раціональне впровадження інноваційних технологій лікування, діагностики, профілактики та реабілітації захворювань, вдосконалення менеджменту та професійної підготовки медичних кадрів закладів охорони здоров'я. Інноваційні підходи відіграють вирішальну роль у поступальному розвитку будь-якого сектору економіки, у тому числі й сектору охорони здоров'я» [11, с. 7]. Відповідно актуалізується питання вивчення інвестиційно-інноваційної діяльності держави.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Інвестиційний розвиток системи охорони здоров'я та впровадження інновацій були окреслені в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Амоша, М. Гичив, Д. Гендерсон, О. Євсєєва, О. Заглада, А. Калюжний, Д. Карамишев, Н. Кривенко, Е. Магуайр, В. Лехан, О. Мендрік, З. Митник, Г. Муні, В. Пашков, І. Розпутенко, В. Рудий, Р. Салтман, Г. Слабкий, І. Солоненко, Н. Солоненко, С. Стеценко, Дж. Фігейрас, В. Черненко, М. Шевченко, С. Шоргела, І. Щербина, М. Ястребова та інші.

Мета статті полягає в дослідженні інвестиційно-інноваційної діяльності держави в сфері охорони здоров'я.

**Виклад основного матеріалу.** «Слово «інновація» вперше з'явилося у французькій мові на початку XIII століття і означало «оновлення», «зміна». У XIX столітті термін «інновація» став використовуватися в етнографії, в природознавстві, в лінгвістиці, в юриспруденції, що означає виникнення якоїсь якості, якого раніше не було, причому способи виникнення різні: це і перенесення вже відомого в нові умови, і поступова зміна, але завжди з'являється щось нове. Завдяки австрійському економісту Й. Шумпетером поняття «інновація» увійшло в економічну науку на початку XX століття. Він, підкреслюючи визначальну роль інновацій в циклічній динаміці економічного розвитку, визначає інновації «як будь-які зміни з метою впровадження і використання нових товарів, ринків і форм організації компанії, підкреслюючи при цьому, що інновації є головним джерелом розвитку економічних систем» [4, с. 11].

«Інновація в медицині пов'язана з процесом перетворення продуктивної ідеї у практичну площину, у щось таке, що може бути використано, реалізовано або досягнуто і, за можливості, має принести плоди у вигляді підвищення ефективності системи охорони здоров'я, профілактики найпоширеніших захворювань» [7, с. 29].

«В динаміці інновацій спостерігається дія імперативу певної генетики. Продуктивні сили, створені попередніми поколіннями, служать новим поколінням сирим матеріалом для нового виробництва, для розвитку продуктивних сил, для створення нових знарядь праці. Кожна інновація спирається на накопичений попередній доробок інноваційного розвитку, успадковує генотип трансформованої системи, перетворюючи його стосовно до нових внутрішніх і зовнішніх умов, оновлюючи застарілі елементи: при цьому здійснюється відбір найбільш ефективних нововведень з безлічі можливих» [10, с. 17].

Питання інвестиційно-інноваційної діяльності держави в сфері охорони здоров'я є основою підвищення якості медичної послуги, поліпшити здоров'я населення, забезпечити доступність медичної допомоги. Саме на цьому неодноразово наголошували вчені багатьох країн світу, зокрема:

- Гичив М.М. в своєму дослідженні вказує на наступні переваги інноваційної модернізації в системі охорони здоров'я: «інноваційна модернізація охорони здоров'я дозволить найбільш оптимальним шляхом вирішити кардинально поліпшення здоров'я і, як наслідок, якості життя населення, демографічні проблеми питання з передчасною смертністю. Інноваційний процес характеризується послідовним колом подій, в результаті яких інновація поширюється в практичному використанні для досягнення установ охорони цілей» [2, с. 61]

- Євсєєва О.О. досліджувала модернізаційні процеси в охороні здоров'я. В одній із своїх праць авторка зазначає: «Перспективи подальшого розвитку соціальної сфери нерозривно пов'язані з модернізаційними процесами в охороні здоров'я, покликаними забезпечити доступність медичної допомоги, досягти максимальної результативності та підвищення якості медичних послуг, що надаються, на основі перспективних досягнень медичної науки та їх практичної реалізації в діяльності установ охорони здоров'я. Створення і використання інновацій у системі охорони здоров'я як у галузі профілактики й лікування захворювань, так і в галузі соціально-економічного розвитку установ охорони здоров'я, їх організаційно-управлінської діяльності особливо актуально в напрямку орієнтації державної політики у сфері охорони здоров'я на комплексний підхід до охорони здоров'я населення, на розширення діапазону медичних послуг і їх принципово якісне поліпшення в цілях збільшення тривалості життя громадян, зміцнення їх здоров'я, підвищення працездатності, а, отже, поліпшення якості трудової діяльності. У зв'язку із цим держава докладає значних зусиль в цілях формування комфортного середовища для здійснення в Україні досліджень світового рівня, сприяння науковим дослідженням у перспективних напрямках як самої медичної науки, так і її організації та управління. Держава реалізує федеральні цільові програми, спрямовані на розвиток і підвищення ефективності охорони здоров'я і підтримку комплексних соціально орієнтованих інноваційних проектів у сфері охорони здоров'я» [5, с. 95].

При обґрунтуванні державно-управлінських рішень в сфері інвестицій та інновацій необхідно враховувати, що держава виступає як: управлінець, контролер, інвестор. При цьому власне систему охорони здоров'я варто розглядати як ринок медичних послуг, не зважаючи на те, ким реалізуються ці послуги, приватними чи комунальними або державними закладами охорони здоров'я. Ринок медичних послуг - це обмін послугами і товарами медичного призначення, організований за законами товарно-грошового обігу відповідно до

попиту і пропозиції. Попит - кількість медичних послуг, які бажають і можуть придбати люди за деякий період часу за певною ціною. Попит характеризує платоспроможну потребу в медичних послугах. Пропозиція - кількість медичних послуг, яке працівники охорони здоров'я можуть надати в певний період часу за певною ціною. [1]

Ястребова М.В. в контексті управління інноваційними забезпечення системи охорони здоров'я пропонує розглядати ринок медичних послуг в контексті наступних властивостей:

- «- значний вплив на динаміку попиту на медичні послуги надає сезонний фактор;
- територіальна сегментація ринку послуг охорони здоров'я;
- відносно висока швидкість оборотності капіталу;
- великий вплив на попит і пропозицію медичної послуги надають особисті контакти виробника і споживача, що з одного боку може сприяти збільшенню попиту на медичні послуги, а з іншого боку, невдоволення пацієнта може зменшити попит, підірвати імідж установи охорони здоров'я та створити труднощі на ринку;
- мінливість ринкової кон'юнктури в залежності від природно-кліматичних катаклізм;
- складна структура попиту на послуги охорони здоров'я, пов'язана з необхідністю їх персоніфікації та індивідуалізації;
- специфіка результату медичної діяльності;
- асиметричність інформації на ринку медичних послуг
- недолік медичних знань робить пацієнта як споживача вразливим по відношенню до лікаря, і лікар може диктувати умови економічних взаємовідносин;
- ризик впровадження новинки значно вищий і небезпечний, тому що при несприятливому результаті наслідки позначаються на здоров'ї пацієнта, а відповідальність мед. персоналу значно вище;
- суб'єктивний підхід виробника послуг до визначення переліку лікарських процедур;
- нераціональне споживчу поведінку і інші» [13]

В контексті реформування системи охорони здоров'я інвестиційно-інноваційна діяльність держави має відбуватися наступним чином:

- «- установи сфери охорони здоров'я повинні працювати за новими стандартами надання медичної допомоги;
- удосконалювати механізми залучення кваліфікованих фахівців;
- підвищити ефективність медичної допомоги, служби маршрутизації, відповідальної за організацію доліковування і реабілітації виписуються хворих;
- забезпечити спадкоємність ведення хворого на всіх етапах для підвищення якості надання медичної допомоги;
- оптимізувати структуру галузі шляхом об'єднання малопотужних лікарень і поліклінік і створення багатопрофільних центрів;
- забезпечити доступність для населення сучасних ефективних медичних технологій для надання медичної допомоги в амбулаторних умовах і в умовах денного стаціонару;
- впроваджувати сучасні інформаційні технології, до яких відносяться електронний документообіг, електронна медична карта і телемедицина.» [2, . 63].

Особливо важлива інвестиційна діяльність в системі охорони здоров'я в контексті впровадження інновацій як процеси реалізації медичних послуг так і в управлінські процеси. Відповідно держава має налагодити цілісну систему підтримки, управління, регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності.

Важливим при розробці інвестиційно-інноваційного механізму державного управління системою охорони здоров'я є ідентифікація властивостей даного процесу. Властивості завжди проявляються в класифікації об'єкту. Ю. Мочалов з даного приводу зазначає: «З погляду інноваційного менеджменту в галузі охорони здоров'я можна виокремити кілька видів інновацій:

1. Медичні технологічні інновації, пов'язані із застосуванням нових методів (способів, прийомів) профілактики, діагностики та лікування на базі наявних препаратів (установлення) або нових комбінацій їх застосування.
2. Організаційні інновації, що реалізують ефективну реструктуризацію діяльності системи охорони здоров'я, вдосконалення організації праці персоналу та організаційної структури процесу управління і окремого медичного закладу.
3. Економічні інновації, які забезпечують впровадження сучасних методів планування, фінансування, стимулювання та аналізу діяльності закладів охорони здоров'я.
4. Інформаційно-технологічні інновації, спрямовані на автоматизацію процесів збору, обробки, аналізу інформаційних потоків у медичній галузі.
5. Медико-фармацевтичні, медико-технічні інновації, що є різновидом медичних технологічних інновацій, однак полягають у використанні нових лікарських засобів (технічних систем), конкурентоспроможних за ціною і основними параметрами медичної ефективності» [7, с. 30].

Серед вітчизняних вчених питання інновацій в охороні здоров'я розглядала О.О. Євсєєва, саме авторка визначила їх властивості, що лягли в розроблену класифікацію (табл. 1).

**Таблиця 1.**  
**Класифікація інновацій в охороні здоров'я за О.О. Євсєвою**

| <b>1. Характер потреб, що задовольняються</b>   |   |  |
|---|---|--|
| <i>задовольняючі існуючі потреби</i>  | <i>створюють нові потреби</i>   |  |
| <b>2. Роль у лікувальному процесі</b>   |   |  |
| <i>забезпечуючі інновації</i>   | <i>медичні інновації</i>  |  |
| у сфері організації охорони здоров'я, підготовки медичного персоналу, засобів діагностики, засобів моніторингу захворювань, фармацевтики, виробництва засобів медичного призначення | у сфері профілактики захворювань, діагно-стичні, пов'язані з винаходом нових способів діагностики, у хірургічній техніці, у сфері консервативного лікування, впровадження нанотехнологій в лікувальний процес та інші |  |
| <b>3. Сфера прояву</b>  |   |  |
| <i>продуктові</i>   | <i>процесні</i>   | <i>маркетингові</i>  |
| нові послуги охорони здоров'я   | нові методи, способи і засоби діагностики, лікування і профілактики захворювань   | нові прийоми і методи маркетингового супроводу послуг охорони здоров'я |
| <i>організаційно-управлінські</i>   | <i>Економічні</i>   |  |
| нові методи організації праці медичного персоналу, організації прийому пацієнтів, схеми і методи управління і т. д.   | тобто такі, що забезпечують впровадження сучасних методів планування, фінансування, стимулювання і аналізу діяльності установ охорони здоров'я  |  |
| <i>Інформаційно-технологічні</i>  | <i>Соціальні</i>  |  |
| спрямовані на автоматизацію процесів збору, обробки, аналізу інформаційних потоків у сфері охорони здоров'я   | спрямовані на підвищення доступності послуг охорони здоров'я для населення  |  |
| <b>4. Міра (ступінь) новизни</b>  |   |  |
| <i>радикальні</i>   | принципово нові послуги охорони здоров'я, методи і засоби лікування   |  |
| <i>революційні</i>  | пов'язані з появою нових методів (способів, прийомів) профілактики, діагностування та лікування на базі наявних препаратів (устаткування) або нових комбінацій їх застосування  |  |
| <i>інкрементальні</i>   | використання нових лікарських засобів і технічних систем), конку-рентоздатні (за ціною і основними параметрами медичної ефективності)   |  |
| <b>5. Сила дії</b>  |   |  |
| <i>точкові</i>  | <i>системні</i>   |  |
| реалізовується в масштабах установи охорони здоров'я  | реалізовуються в масштабах тієї або іншої системи охорони здоров'я  |  |
| <b>6. Характер прояву ефекту для установи охорони здоров'я</b>  |   |  |
| <i>той, що запізнюється</i>   | <i>свочасний</i>  | <i>випереджаючий</i>   |
| <b>7. Пріоритетність і специфіка впровадження</b>   |   |  |
| <i>інновації-лідери</i>   | <i>інновації-послідовники</i>   | <i>інновації такі, що «терплять»</i>                                   |
| <b>8. Терміни корисного використання</b>  |   |  |
| <i>до 1 року</i>  | <i>від 1 року до 5 років</i>  | <i>понад 5 років</i>   |
| <b>9. Джерело ініціації інновації</b>   |   |  |
| <i>ініційовані вище стоячими органами управління</i>  | <i>ініційовані установами охорони здоров'я</i>  |  |

Джерело: розроблено автором на основі [5, с. 95]

Зазначена класифікація враховує більшість властивостей даного об'єкту державного управління в системі охорони здоров'я, адже побудована виходячи із економічних, правових, організаційних та галузевих особливостей інновацій. Від ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності держави в системі охорони здоров'я залежить якість та результативність медичних послуг і в результаті вирішення ряду соціально-економічних проблем в суспільстві. Інноваційний розвиток системи охорони здоров'я в цілому та закладів охорони здоров'я зокрема є важливим стратегічним положенням вирішення нагальних суспільних проблем. Це пов'язано з тим, що система охорони здоров'я забезпечує якість людського капіталу держави як основи економічного розвитку з одного боку та забезпечення соціального консенсусу з іншого.

Інновації є вкрай важливою основою підвищення якості медичних послуг. Так, однією із проблем системи охорони здоров'я України, що визначений «Концепцією реформи фінансування системи охорони здоров'я», визначено низьку якість медичної послуги, та встановлені наступні причини цього: «Причини цього полягають не у кількісному дефіциті медичної інфраструктури (зокрема лікарень, лікарняних ліжок і медичних працівників), а в її якійсній відсталості (відсутності сучасного оснащення, застарілих підходах до лікування та організації праці, недостатньому робочому навантаженні) та у вкрай неефективній моделі загальної організації системи охорони здоров'я, передусім в організації її фінансування та управління нею. Значна зношеність основних фондів, відсутнє відставання медичної інфраструктури та вітчизняної клінічної практики від вимог

сучасних європейських та світових стандартів не дозволяють змістити акценти в бік активного та широкого використання нових, менш інвазивних і водночас більш ефективних медичних технологій, високотехнологічного обладнання та більш складних і динамічних знань та навичок медичних працівників, що мають базуватися на принципах доказової медицини. Від цього страждає якість надання послуг» [8].

Складність інновацій в досліджуваній галузі полягає в тому, що система охорони здоров'я поєднує в собі як власне реалізацію медичної послуги (надання медичної допомоги різних рівнів) так і допоміжні галузі, які функціонують як в приватному так і державному секторах. Саме тому при обґрунтуванні складових інвестиційно-інноваційної діяльності держави будемо брати її за основу. В свою чергу на складність процесу реалізації державної інвестиційно-інноваційної діяльності в системі охорони здоров'я впливає опір основних стейкхолдерів та учасників реалізації медичної послуги. Вітчизняний вчений Ю. Мочалов запропонував виділяти два види опору: внутрішній та зовнішній. Їх характеристика представила в табл. 2.

**Таблиця 2.**  
**Опір інноваціям в системі охорони здоров'я**

| <b>Вид опору</b>  | <b>Характеристика</b>   |
|-------------------|---|
| <i>Внутрішній</i> | це небажання або повна відмова брати участь в інноваційному процесі з боку структурно-функціональних підрозділів закладу, керівників різних рівнів і медичних працівників. Такий різновид опору інноваціям має як усвідомлений, так і неусвідомлений характер і залежить від багатьох факторів, наприклад: 1) характер управління, зокрема, виконання таких функцій, як планування і контроль; 2) рівень розвитку комунікацій та збору інформації; 3) професійна підготовка медичних працівників та параклінічних (адміністративних) підрозділів закладу.   |
| <i>Зовнішній</i>  | Будь-який заклад завжди діє в оточенні інших суб'єктів публічного і приватного права, ринку і відчуває певний вплив на свою діяльність. Постачальники, пацієнти, посередники, органи державного управління, громадські організації, конкуруючі заклади і підприємства — всі вони так чи інакше впливають на діяльність окремо взятого закладу. У період здійснення інновацій та впровадження нововведень такий вплив часто може переходити в тиск і опір внаслідок того, що стратегічні нововведення неодмінно зачіпають інтереси всіх суб'єктів, які перебувають у взаємовідносинах із закладом. |

Інвестиційно-інноваційна діяльність держави в системі охорони здоров'я проявляються в різних проявах участі суб'єктів державного управління в інвестиційному процесі щодо запровадження інновацій в системі охорони здоров'я. Держава завжди виступає суб'єктом інвестиційної діяльності в різних іпостасях. «Держава бере участь в інвестиційному процесі як прямо – через державний сектор економіки, так і опосередковано – через свої інституції: органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, Національний банк України, Фонд державного майна України, Державний антимонопольний комітет, Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг, Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Прямий вплив держави на інвестування здійснюється в адміністративній та цільовій формах. Адміністративна форма – це пряме дотаційне фінансування, здійснюване відповідно до спеціальних законів. Цільова форма – елемент системи контрактних відносин, за яких укладаються угоди між підрядником і замовником. Це може бути конкретне фінансування шляхом державних цільових програм підтримки інвестицій» [3]. Ефективна інвестиційно-інноваційна діяльність буде лише за умови поєднання усіх проявів держави (прямого та опосередкованого впливу).

Інвестиційно-інноваційний механізм реалізації державного управління в системі охорони здоров'я пов'язаний із сукупністю інших механізмів, а саме:

- фінансово-економічним (проявляється у формуванні інструментів інвестиційної діяльності щодо фінансування інновацій в системі охорони здоров'я, а також економічним стимулюванням вкладення приватних фінансових ресурсів в державну систему охорони здоров'я з метою її інноваційного розвитку, що проявляється в податкових пільгах, дотаціях, кредитних пільгах та інше);

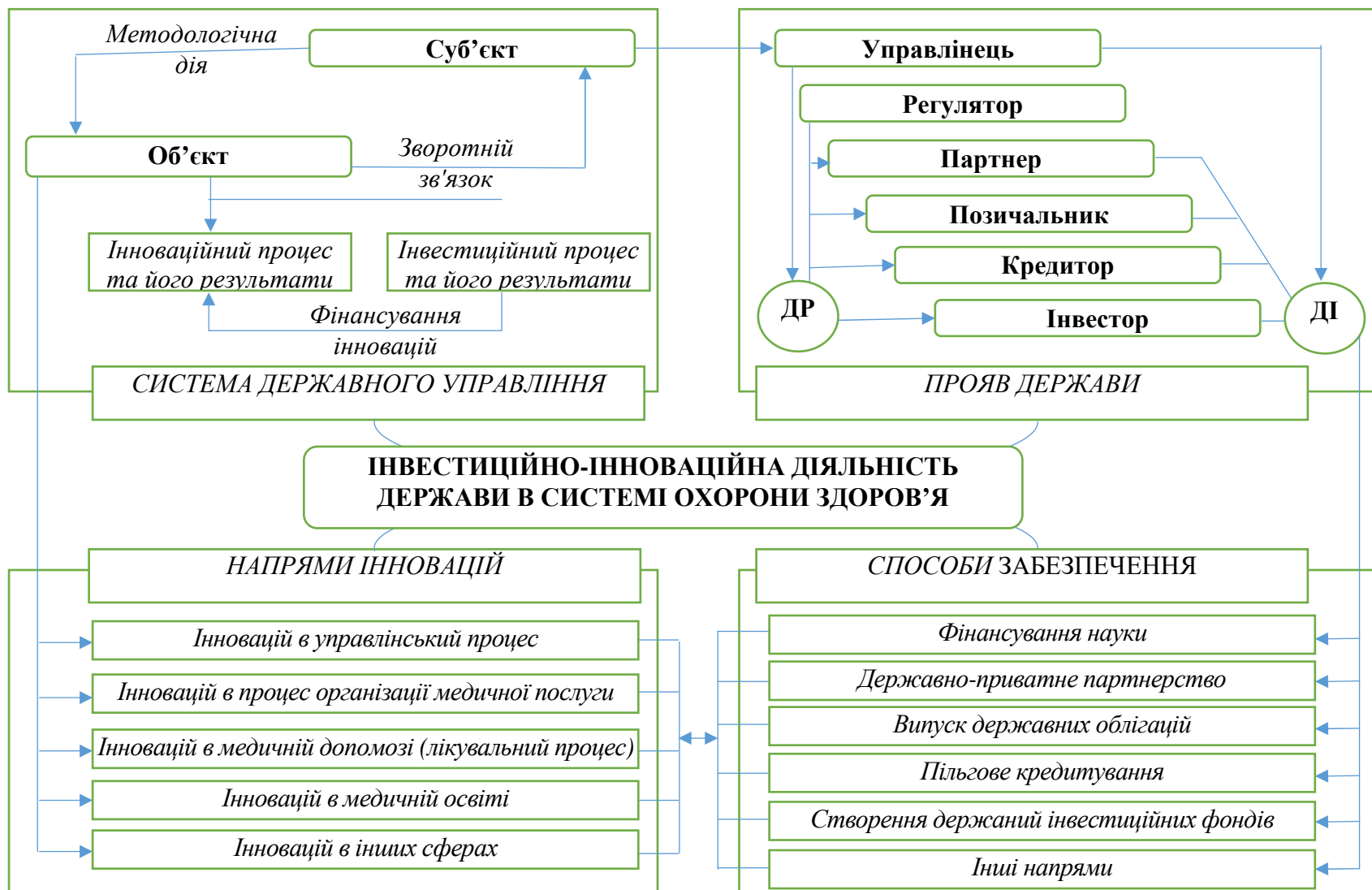
- правовим, кадровим (проявляється в формуванні правового підґрунтя інвестиційно-інноваційної діяльності держави в системі охорони здоров'я, а також державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності державних закладів охорони здоров'я. Реалізується через прийняття нових та зміни існуючих законів, постанов, наказів, указів, положень, рекомендацій);

- організаційним (полягає в налагодженні комунікації між різними учасниками інвестиційно-інноваційних процесів в системі охорони здоров'я та визначення функціональних положень діяльності суб'єктів державного управління, органів місцевого управління, державних підприємств, закладів охорони здоров'я);

- інформаційним (формування позитивного іміджу інвестиційно-інноваційної діяльності держави в системі охорони здоров'я).

Це є важливим, адже механізми державного управління не можуть функціонувати відокремлено одне від одного.

В контексті реформування системи охорони здоров'я вважаємо, що інвестиційно-інноваційна діяльність держави має відбуватися наступними напрямками та способами (рис. 1).



Умовні позначення: ДР – держава регулює; ДІ – держава інвестує;

Рис. 1. Складові інвестиційно-інноваційної діяльності держави в системі охорони здоров'я

Держава через державне управління може виступати по різні сторони інвестиційно-інноваційних процесів в системі охорони здоров'я. В зазначенні галузі роль держави особливо важлива як і в прямому так і опосередкованому розумінні, що особливо актуалізується в умовах реформування медичної допомоги та потреби в модернізації системи охорони здоров'я. Варто зазначити, що в контексті інвестиційно-інноваційної діяльності в системі ринку приватної медицини держава в особі органів державної влади виступає як регулятор їх господарської діяльності, а в окремих аспектах може виступати партнером, за умови, що формою інвестиційної діяльності є державно-приватне партнерство. Проте, в умовах України інвестиційно-інноваційна діяльність є важливою в системі державної системи охорони здоров'я.

В контексті зазначеного варто чітко ідентифікувати роль держави в інвестиційно-інноваційних процесах системи охорони здоров'я:

1) *Держава як інвестор* – створення інвестиційних фондів за рахунок коштів державного бюджету для фінансування інновацій та модернізації системи охорони здоров'я. Сучасний стан фінансування системи охорони здоров'я не в повній мірі дозволяє впроваджувати інноваційні проекти та модернізувати процеси надання медичної послуги. Проте, шляхом збільшення частки бюджету на систему охорони здоров'я, наукові дослідження в сфері медицини є можливість фінансування інновацій в системі охорони здоров'я. За умови, що такі інновації дозволять підвищити ефективність реалізації медичної послуги, інноваційний продукт частково або повністю може бути реалізований суб'єктам приватної медицини. Для держави з одного боку це дозволить отримати надходження до державного бюджету, а з іншого підвищити якість надання медичної допомоги. Державне фінансування інновацій в сфері охорони здоров'я можливе як за рахунок коштів державного бюджету так і за рахунок коштів місцевих бюджетів.

2) *Держава як партнер* – участь держави через відповідні органи державної влади, державний чи комунальних підприємств в різних формах державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я. Основним напрямом модернізації закладів охорони здоров'я та формування інноваційного підходу до реалізації медичної послуги є державно-приватне партнерство. Впровадження проектів державно-приватного партнерства в системі охорони здоров'я дозволяє залучити приватні інвестиції з одночасним збереженням державної власності. Фактично держава з суб'єкта управління та регулятора перетворюється на повноцінного партнера в веденні бізнесу, що полягає в реалізації медичної послуги. Суб'єктами, що регулюють та приймають участь у формування та реалізації проектів державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я є:

- Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Обласні управління охорони здоров'я;
- Об'єднанні територіальні громади.

В умовах розвитку такого виду співпраці держави та бізнесу є потреба в створенні відповідного державного органу, наприклад Національного агентства з питань державно-приватного партнерства.

3) *Держава як позичальник* – випуск державних боргових цінних паперів (облігацій) для фінансування інновацій в системі охорони здоров'я. Основним напрямком залучення додаткових коштів для впровадження інновацій є залучення приватних фінансових ресурсів через реалізації державних облігацій, які дозволяють збільшити державний бюджет або ж покрити його дефіцит, а залученні кошти направити на розвиток інновацій в системі охорони здоров'я. Основними видами державних облігацій згідно Закону України Про цінні Папери та фондовий ринок є:

- облігації внутрішніх державних позик України («державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій. Номінальна вартість облігацій внутрішніх державних позик України може бути визначена в іноземній валюті» [9]);

- облігації зовнішніх державних позик України («державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій» [9]);

- казначейські зобов'язання («державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України. Номінальна вартість казначейських зобов'язань України може бути визначена у національній або іноземній валюті» [9]);

- цільові облігації внутрішніх державних позик України («облігації внутрішніх державних позик, емісія яких є джерелом фінансування дефіциту державного бюджету в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та в межах граничного розміру державного боргу» [9]).

Основними суб'єктами регулювання, розміщення та управління державними облігаціями в Україні є:

- Міністерство фінансів України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Національний банк України;
- Агентство з управління державним боргом України;
- Рахункова палата України;
- Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

4) *Держава як кредитор* – надання пільгових державних кредитів для фінансування інноваційних процесів в системі охорони здоров'я. На рівні державного регулювання системи охорони здоров'я на ринку банківських фінансових послуг є можливість встановлення різних напрямів пільгового кредитування як



інноваційних процесів як державними так і приватними банківськими установами. Суб'єктом реалізації зазначеного напрямку є Національний банк України.

5) *Держава як регулятор* – формування комплексу механізмів державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в системі охорони здоров'я. В даному випадку основним напрямом діяльності держави є формування системи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в системі охорони здоров'я, а отже тісний взаємозв'язок із правовим механізмом державного управління.

Складність державного регулювання досліджуваної діяльності полягає в наступному:

- по-перше, інвестиційно-інноваційні діяльність держави в системі охорони здоров'я має принести як соціальний ефект (підвищення якості медичної послуги і як результат стану громадського здоров'я) так і економічний ефект (економія бюджетних коштів; надходження до державного бюджету та інше) як для усієї системи так і для окремого закладу охорони здоров'я, пацієнта та громадського здоров'я загалом. «Впровадження теоретичних знань та розроблених технологій у практичну охорону здоров'я стають вирішальними чинниками для поліпшення показників здоров'я населення та отримання максимальної користі для пацієнтів від сучасних досягнень медицини» [11];

- по-друге, інвестиційно-інноваційна діяльність держави в сфері охорони здоров'я охоплює різні сфери державного регулювання, а саме: інвестиції як об'єкт державного регулювання; ринок цінних паперів; інновації; наукова діяльність; діяльність закладів охорони здоров'я; бюджетний процес; місцеві фінанси та інші;

- по-третє, формування та реалізації механізмів державного регулювання інвестиційно-інноваційною діяльності держави в системі охорони здоров'я охоплює велику кількість суб'єктів виконавчої та законодавчої влади.

«Згідно із Законом № 40 державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

1) визначення й підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального та місцевого рівнів;

2) формування і реалізації державних, галузевих, регіональних та місцевих програм;

3) створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;

4) фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;

5) встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

6) підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури» [7, с. 32].

Основними напрямками державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності держави в системі охорони здоров'я є:

- формування комплексу заходів та правового регулювання інвестицій і інновації системи охорони здоров'я;

- закріплення на державному рівні основних напрямів інноваційної діяльності в системі охорони здоров'я;

- визначення концептуальних положень щодо інвестиційно-інноваційної діяльності закладів охорони здоров'я;

- регулювання наукової діяльності в медицині з метою створення інновацій.

б) *Держава як управлінець* – через систему органів виконавчої влади здійснює управління інвестиційно-інноваційними процесами в системі охорони здоров'я. Важливе значення ефективності інвестиційно-інноваційного механізму державного управління в сфері охорони здоров'я є його взаємозв'язок із організаційним, а саме в частині налагодження взаємодії між різними органами державного управління. Прояв держави як управлінець охоплює в собі усі інші аспекти прояву держави в реалізації інвестиційно-інноваційного механізму державного управління системою охорони здоров'я, що є об'єктивною причиною складних інформаційно-комунікаційних зв'язків. В цілому за вище зазначеними проявами держави в реалізації інвестиційно-інноваційного механізму державного управління визначаються суб'єкти державного управління, які забезпечують інвестиційний процес.

Усіх суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності держави в системі охорони здоров'я можливо представити наступним чином:

- суб'єкти, що регулюють інвестиційно-інноваційну діяльність держави в системі охорони здоров'я;

- суб'єкти, діяльність яких направлена на управління інвестиційним процесом фінансового забезпечення інновацій в системі охорони здоров'я;

- суб'єкти, що забезпечують процеси розробки та впровадження інновацій;

- суб'єкти, які впроваджують інновацій – заклади охорони здоров'я.

Окремі суб'єкти державного управління можуть відносити до різних груп.

Усі прояви держави в інвестиційно-інноваційній діяльності у системі охорони здоров'я є складовими інвестиційно-інноваційного механізму державного управління. Кожен прояв держави визначає суб'єктів державного управління. В свою чергу об'єкт державного управління має наступні невіддільні одне від одної складові:

- інвестиційний процес та його результати. Інвестиційний процес визначає фінансове забезпечення розробки та впровадження інновацій в системі охорони здоров'я;

- інноваційний процес та його результати. В даному випадку визначається процес розробки та впровадження інновацій в системі охорони здоров'я. Інноваційний процес проявляється в напрямках інновацій та їх властивостях.

Основними напрямками інвестиційного процесу як основи фінансування інновацій в системі охорони здоров'я є наступні:

- фінансування науки;
- державно-приватне партнерство;
- випуск державних облігацій;
- пільгове кредитування;
- створення державних інвестиційних фондів;
- інші напрями.

Зазначенні напрями охарактеризовані нами в частинні проявів держави в інвестиційно-інноваційній діяльності в системі охорони здоров'я. Їх спектр може розширюватися в контексті появи нових методів інвестиційної діяльності. Роль держави в свою чергу проявляється як в якості регулятора зазначених напрямів так і в якості суб'єкта їх реалізації. В умовах реформування системи охорони здоров'я та потреби її інноваційного розвитку, вважаємо за необхідне в структурі суб'єктів державного управління системою охорони здоров'я (Міністерство охорони здоров'я України; Національна служба здоров'я України) створити директори інноваційного розвитку охорони здоров'я основними функціями, яких мають стати:

- формування стратегії інноваційного розвитку як держави в цілому так і окремих регіонів або закладів;
- визначення джерел фінансування інновацій (інвестиції) в сфері охорони здоров'я;
- формування пріоритетних напрямів інноваційного розвитку системи охорони здоров'я;
- інформаційний, організаційний, правовий супровід інвестиційно-інноваційних проектів в системі охорони здоров'я;
- управління інформаційно-комунікаційними зв'язками між суб'єктами інвестиційно-інноваційної діяльності держави в сфері охорони здоров'я;
- розробка та впровадження методичних рекомендацій щодо інвестиційно-інноваційної діяльності держави в сфері охорони здоров'я;
- розробка, оцінка та впровадження проектів державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я;
- розробка та впровадження методики оцінки ефективності інвестиційно-інноваційних проектів та інноваційного розвитку закладів охорони здоров'я.

Основними напрямками інноваційного процесу в системі охорони здоров'я є наступні:

1) Інновацій в управлінській процес – це інноваційні методики, інструменти, заходи щодо удосконалення управління системою охорони здоров'я в цілому та окремими її складовими. Прикладами інновацій в управлінському процесі, які сьогодні набувають особливої актуальності в умовах реформування системи охорони здоров'я є:

- впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в частинні управління закладами охорони здоров'я та інформаційно-комунікаційних зв'язків між ними;
- розширення асортименту медичних послуг, особливо в частинні профілактики та діагностування хвороби;
- створення інноваційних підрозділів щодо управління громадським здоров'ям регіону та країни в цілому.

2) Інновацій в процес організації медичної послуги – це інноваційні підходи до організації медичної послуги (медичної допомоги) в закладах охорони здоров'я та налагодження інформаційно-комунікаційних зв'язків для лікувальних цілей між ними. Особливо важливо для України сьогодні є відсутність дієвої системи обміну інформацією про методики лікування та стан здоров'я пацієнтів. Дана проблем зумовлена паперовим веденням історії хвороби. Саме тому особливим напрямом запровадження інновацій в організаційний процес є створення баз даних:

а) з історіями хвороби пацієнта (інформаційно-комп'ютерна технологія, що дозволяє зберігати та передавати за потреби історію хвороби пацієнта, особливо якщо це стосується необхідності спеціалізованої медичної допомоги). Її запровадження дозволить оперативно реагувати на хід хвороби та лікування та залучати спеціалістів з різних регіонів та закладів охорони здоров'я;

б) з інноваційними методиками та прикладами лікування та діагностування хвороби;

в) з експериментальними методиками лікування;

г) з результатами моніторингу стану громадського здоров'я (особливо в частинні захворювань, що знаходяться під особливим контролем держави: ВІЛ / СНІД; гепатит; туберкульоз) або призводять до епідемії (пандемії), наприклад COVID-19);

д) з даними про фахівців за різними спеціалізаціями, з метою їх залучення до лікування пацієнтів.

3) Інновацій в медичній допомозі (лікувальний процес) – усі види інноваційного та експериментального лікування, новітніх медичних технологій та нових медичних препаратів.

4) Інновацій в медичній освіті – це інноваційні підходи до викладання спеціалізованих дисциплін та використання інноваційних технологій в освітньому процесі. Прикладом, може слугувати анатомічний стіл, який розроблений та ефективно використовується Медичним факультетом Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Зазначенні інноваційні реалізуються в закладах вищої освіти.

5) Інновацій в інших сферах можуть бути представлені впровадженням інноваційних методів в лабораторних дослідженнях.

Окремі аспекти інноваційної діяльності щодо впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій були запроваджені в умовах реформи, що розпочалася у 2015 р., зокрема e-health. «Електронна система

охорони здоров'я (e-health) – це проект Міністерства охорони здоров'я, який в даний час перебуває на етапі розробки. Перший етап цієї розробки передбачає запровадження електронних систем для підтримки закупівель послуг ПМД. В даний час система служить в першу чергу для фінансових і платіжних цілей, а не виступає в якості повноцінної електронної системи охорони здоров'я з електронними медичними записами. Електронна система охорони здоров'я (e-health) включає в себе певні модулі, які дозволяють НСЗУ укладати договори з надавачами (електронне укладання договорів з надавачами послуг ПМД та аптеками), реєструвати вибір громадянами лікарів ПМД (електронний декларації) та здійснювати реімбурсацію лікарських засобів в рамках програми «Доступні ліки» (електронний рецепт)» [12, с. 38].

Зазначенні напрями інноваційної діяльності пропонуємо затвердити на державному рівні Постановою Кабінету Міністрів України про Затвердження перспективних напрямів інноваційного розвитку системи охорони здоров'я. Окремі вище зазначених напрямів інноваційного розвитку пропонуємо визначити наступні способи забезпечення таких інновацій: фінансування науки; державно-приватне партнерство; випуск державних облігацій; пільгове кредитування; створення державних інвестиційних фондів; інші напрями. Важливою складовою постанови має стати порядок взаємодії між різними суб'єктами державного управління.

**Висновки.** Таким чином, нами обґрунтовано властивості інвестиційно-інноваційної діяльності держави як механізму державного управління системою охорони здоров'я. Розроблено структуру такої діяльності, яка передбачає різні прояви держави і як результат порядок налагодження інформаційно-комунікаційних зв'язків між різними суб'єктами державного управління. Встановленні напрями інноваційного розвитку системи охорони здоров'я.

### Список використаної літератури.

1. Буранбаева Л.З. Реализация социально ориентированной стратегии регионального развития на основе совершенствования инструментов управления системой здравоохранения: дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук спец: 08.00.05. КАЗАНЬ, 2012. 256 с.
2. Гичиев М.М. Роль инноваций в системе модернизации здравоохранения региона. Вестник экспертного совета. 2016. №2 (5). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-innovatsiy-v-sisteme-modernizatsii-zdravoohraneniya-regiona>.
3. Держава як суб'єкт інвестиційної діяльності. URL: [https://pidru4niki.com/83553/investuvannya/derzhava\\_subyekt\\_investitsiynoi\\_diyalnosti](https://pidru4niki.com/83553/investuvannya/derzhava_subyekt_investitsiynoi_diyalnosti)
4. Дячук Е.А. Управление развитием инновационной системы учреждений здравоохранения: дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук. спец: 08.00.05. Санкт-Петербург, 2018.
5. Евсеева О.А. Инновационное развитие системы здравоохранения региона. БИ. 2013. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-razvitie-sistemy-zdravoohraneniya-regiona>.
6. Кривенко Н.В., Елишев В.Г., Кривенцова Л.А. Влияние инноваций на результативность здравоохранения в системе экономической безопасности региона. Экономика региона. 2019. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-innovatsiy-na-rezultativnost-zdravoohraneniya-v-sisteme-ekonomicheskoy-bezopasnosti-regiona>.
7. Мочалов Ю. Инновационная деятельность у работі закладів охорони здоров'я. Практика управління медичним закладом. 2014. № 3. С. 28-37. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23597/1/Pages%20from%20Mediki\\_3\\_2014\\_inet.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23597/1/Pages%20from%20Mediki_3_2014_inet.pdf)
8. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я № 1013-р від 30.11.2016 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249626689>
9. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#n251>
10. Салимьянова И.Г. Методологические аспекты построения национальной инновационной системы: монография. СПб.: СПбГИЭУ, 2011. 226 с.
11. Свінціцький А.С., Висоцька О.І. Актуальні питання щодо впровадження медичних інноваційних технологій у закладах охорони здоров'я. Практикуючий лікар. 2015. №1. С. 7-13.
12. Україна: огляд реформи фінансування системи охорони здоров'я 2016–2019. Спільний звіт ВООЗ та Світового банку. URL: [https://www.euro.who.int/\\_\\_data/assets/pdf\\_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report\\_UKR\\_Full-report\\_Web.pdf](https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report_UKR_Full-report_Web.pdf)
13. Ястребова М.В. Развитие системы управления инновационным обеспечением системы здравоохранения на современном этапе. ЭВР. 2011. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sistemy-upravleniya-innovatsionnym-obespecheniem-sistemy-zdravoohraneniya-na-sovremennom-etape>.

### References.

1. Buranbaeva, L.Z. (2012), "Implementation of a socially oriented regional development strategy based on improving health system management tools", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy and management of the national economy, Kazan, Russia.
2. Gichiev, M.M. (2016), "The role of innovations in the system of modernization of healthcare in the region", *Vestnik jekspertnogo soveta*, vol. 2 (5), available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-innovatsiy-v-sisteme-modernizatsii-zdravoohraneniya-regiona>
3. Learning materials online, "State as a subject of investment activity", available at: [https://pidru4niki.com/83553/investuvannya/derzhava\\_subyekt\\_investitsiynoi\\_diyalnosti](https://pidru4niki.com/83553/investuvannya/derzhava_subyekt_investitsiynoi_diyalnosti)

4. Djachuk, E.A. (2018), "Management of the development of an innovative system of healthcare institutions", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy and management of the national economy, Sankt-Peterburg, Russia.
5. Evseeva, O.A. (2013), "Innovative development of the health care system in the region", *BI*, vol. 2, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-razvitie-sistemy-zdravoohraneniya-regiona>
6. Krivenko, N.V., Elishev, V.G., and Krivencova, L.A. (2019), "Influence of innovations on the effectiveness of healthcare in the system of economic security of the region", *Jekonomika regiona*, vol. 1, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-innovatsiy-na-rezultativnost-zdravoohraneniya-v-sisteme-ekonomicheskoy-bezopasnosti-regiona>
7. Mochalov, Yu. (2014), "Innovative activities in the work of health care facilities", *Praktyka upravlinnia medychnym zakladom*, vol. 3. pp. 28-37, available at: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23597/1/Pages%20from%20Mediki\\_3\\_2014\\_inet.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23597/1/Pages%20from%20Mediki_3_2014_inet.pdf)
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Order "On approval of the Concept of health care financing reform", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689>
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2006), The Law of Ukraine "On Securities and Stock Market", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#n251>
10. Salim'janova, I.G. (2011), *Metodologicheskie aspekty postroeniya nacional'noj innovacionnoj sistemy* [Methodological aspects of building a national innovation system], SPbGIIeU, SPb., Russia.
11. Svintsits'kyj, A.S. and Vysots'ka, O.I. (2015), "Current issues regarding the introduction of innovative medical technologies in health care facilities" *Praktykuiuchyj likar*, vol. 1, pp. 7-13.
12. World Health Organization, The World Bank "Ukraine: Health Care Financing Reform Review 2016-2019. Joint report of the WHO and the World Bank", available at: [https://www.euro.who.int/data/assets/pdf\\_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report\\_UKR\\_Full-report\\_Web.pdf](https://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report_UKR_Full-report_Web.pdf)
13. Jastrebova, M.V. (2011), "Development of the management system for innovative support of the healthcare system at the present stage", *JeVR*, vol. 1, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sistemy-upravleniya-innovatsionnym-obespecheniem-sistemy-zdravoohraneniya-na-sovremennom-etape>

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020 р.